

MERKANTİLİZM

Avrupa'da kapitalizm öncesi geçerli ekonomik doktrin merkantilizm'dir. Bu doktrin XVI, XVII ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa'da etkili olmuştur.

Yaklaşık üçyüz yıl süre ile uygulanan merkantilizmin dayandığı temel ilkeler bu doktrinin sosyal yönü olmayan bir ekonomi teorisi olduğunu göstermektedir.

Merkantilizme göre, devletin zenginliği altın ve gümüş gibi değerli madenlere sahip olmaya dayanır. Devlet için amaç para ve insan çokluğudur. Paranın çokluğu ticaretin ve endüstrinin gelişmesini sağlayan bir araç işlevini yerine getirir. Ülke nüfusunun çoğalması da merkantilizmin benimsediği bir amaçtır. Nüfusun çoğalması, ülkenin emek ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynar. Emek gücünü ucuza sağlamak, ücretlerin yükselmesini önlemek için nüfusu artırma politikası teşvik edilmiştir (1).

Ticaretin gelişmesi için tedavüldeki para miktarının çoğalması da merkantilist uygulamada yararlı sayılmıştır.

Milli endüstri için zorunlu ham maddelerin yurt dışına çıkışının yasaklanması ilkesi merkantilist politika tarafından benimsenmiştir.

Kanuni faiz oranının düşürülmesi merkanti üstler tarafından savunulmuştur (2).

İmalatçılar ile tüccarların çıkarlarının ülkeyi yöneten hükümdarın çıkarları ile özdeş olduğu merkantilist doktrinin benimsediği temel fikirlerden birisi olmuştur.

(*) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) Viner, J. Mercantilist Thought. International Encyclopaedia of the Social Sciences, Vol 4, 1968, s.439.

(2) Viner, J. Mercantilist Thought, International Encyclopaedia of the Social Sciences, Vol 4, 1968, s.440.

Merkantilist politikanın uygulandığı dönemde denizaşırı keşifler, Amerika kıtasından Avrupa'ya kıymetli maden akımı ticari hayatın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (3).

Merkantilist uygulama büyük kamusal harcamaları teşvik etmiştir.

Banka kredisi ve kağıt paranın henüz gelişmediği bu dönemde altın ve gümüş rezervi büyük önem taşımıştır.

Merkantilist uygulama ayrıca koloni elde etme politikasını da benimsemiştir (4).

İngiltere'de 1650 yılından itibaren yürürlüğe konulan Denizcilik Kanunları İngiltere ile kolonileri arasında yapılan ticaretin İngiliz gemileri ve İngiliz Kolonileri gemileri tarafından yapılmasını öngörüyordu. Bu kanunlar Büyük Britanya'yı ekonomik ve askeri bakımdan kendine yeterli yapmak, İngiltere'nin rakiplerini ve muhtemel düşmanlarını zayıflatmak amacını gütmüştür.

Kapitalizmin etkinlik kazanmasından önceki üçyüz yıllık dönemde uygulanan merkantilist ilkeler, ne sistematik şekilde açıklanmış, ne de belirgin bir doktrin niteliğini kazanmıştır. Merkantilizm daha çok sağduyuya ve ampirik deneye dayanan istekler şeklinde kendini göstermiştir. Katı doktrinlerden oluşmayan merkantilizmin, sosyal niteliği olmayan esnek ve pragmatik nitelikli bir politika özelliğini taşıdığını ayrıca vurgulamakta yarar bulunmaktadır.

FİZYOKRASİ

Fizyokratik Okul, Özellikle Fransa'da 1760'11 yıllarda etkili olmuştur. Bu okul, kapitalist uygulamaya giden yolun açılmasında Önemli bir rol oynamıştır.

Fransa'da uygulanan merkantilist politika sanayi ve ticaretin geliştirilmesine önem vermiş, tarım ise ihmal edilmişti. Dr. Quesnay, tarıma önem vermeyen politikaya karşı çıkmıştır. Fizyokratik Okulun kurucusu olan Dr. Quesnay'a göre, zenginliğin kaynağı mübadele (değişim) değil, üretimdir. Üretken olan ekonomik faaliyet ise tarım alanında görülmektedir. Bu

---

(3) Kazgan, Götten. İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 1969, s. 18,19.

(4) Hiç, Mükerrerem. Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye 1970, s.4.

akım yandaşları sanayi ve ticareti verimsiz ekonomik faaliyetler olarak nitelendirmişlerdir (5).

Bu akım yandaşlarına göre, ücret, işçinin hayatını sürdürebilmesi için zorunlu olan şeylerin karşılığıdır. İşçiye onun hayatta kalmasını sağlayacak ücretin ödenmesi yeterlidir ve doğaya uygundur.

Ekonomiyi sınırlamalardan kurtarmak amacını benimseyen fizyokratlar, daha sonra kapitalizmin temel sloganı sayılacak olan "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" esasını ileri sürmüşlerdir. Bu ilkenin ilk Önce Fransız fizyokratlarından Vincent de Goumay tarafından açıklandığı bilinmektedir (6).

Fizyokratlar ekonomik hayatta hürriyetin temel olması gerektiğini belirtmişlerdir. Onlara göre, feodal nitelikli bütün sınırlamalar kaldırılmalıdır. Devlet müdahalesinin bertaraf edilmesi bütün sorunların çözümünü sağlayacaktır. Fransa'daki krallık rejimi de fizyokratlar tarafından benimsenmişti. Basitliği dolayısıyla krallık sisteminin en iyi olduğuna inanan fizyokratlar, ferdi çıkara dayanan toplum düzeninin krallık sistemi ile gerçekleştirilebileceğine inanıyorlardı.

Fizyokratik düşünce, eşitsizliğin de doğal (tabii) düzenin bir unsuru olduğu görüşünü kabul etmiştir. Doğada eşitsizlik nasıl doğal düzenin zorunlu unsuru ise, toplumda eşitsizlik de toplum düzeninin tabii sayılmak gereken unsurudur.

Fizyokratlar, hürriyeti, mülkiyet hakkına saygı gibi bir dogma olarak benimsemiş ve savunmuşlardır. Onlara göre, mübadele (değişim) hürriyetini mülkiyet hakkından ve hürriyetinden ayrı değerlendirmek İmkanı yoktur.

Devlet müdahalesini en aza indirmenin ekonomik sorunların çözümüne yardımcı olacağına fizyokratlar İnanıyorlardı. Fizyokratik akımın önemli temsilcisi Dr. Quesnay, devlet görevlerinin ağırlığından şikayet eden Fransa veliahtına "hiç bir şey yapmamak" öğütünü vermişti. Bu öğüt fizyokratların devlet görevlerini en aza indirmek istediklerinin belirgin bir örneğidir (7).

---

(5) Bkz. Deniz, H. Ekonomik Doktrinler Tarihi, Cilt I, Çev: Tokatlı, A., 1973, s. 166,167.

(6) Bkz. Deniz, H. Ekonomik Doktrinler Tarihi, Cilt I, Çev: Tokatlı, A., 1973, s.179.

(7) Bkz. Deniz, H. Ekonomik Doktrinler Tarihi, Cilt I, Çev: Tokatlı, A., 1973, s. 179, ISO.

Fizyokratların iktisadi düşünceye başlıca katkıları; verginin toprak sahiplerinden alınmasını önermeleri, hertürli ayrıcalığa karşı çıkmaları, laissez faire politikasını desteklemeleri, devlet müdahalesini red etmeleri, loncaların dağıtılmasını savunmaları olarak ifade edilebilir. Bu özellikleri İle fizyokratik akımın kapitalist uygulamaya yol açmak gibi bir fonksiyonu Fransa'da üstlendiği dikkati çekmektedir (8).

Aynı zamanda ilahi taktire dayanan bir iktisad düzenini savunan fizyokratik akımın ekonomik faaliyetin sosyal yönü ile ilgilenmediğini de belirtmek gerekmektedir.

ORTAÇAĞ AHLAKI

Kapitalizm, Ortaçağ ahlakından farklı değerleri ve ilkeleri savunmuştur. Kapitalist zihniyet hakkında doğru değerlendirme yapabilmek için ortaçağ ahlakı üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Ortaçağ'da günlük hayat iküsadi saiklere göre ayarlanmış değildi. Hayatın anlamının belirlenmesinde şan, şeref, dini değerler, cesaret, kahramanlık, güzellik, itibar gibi kavramlar öncelik taşıyordu.

Ortaçağ insanı için para başlı başına bir değer değildi. Toplumda geçerli değerlerin gerçekleşmesine yarayan bir araçtı. Ticaretle uğraşanlarda, gelecekle ilgili dikkatli bir hesaplama alışkanlığı, defter tutma geleneği mevcut değildi. Başka bir ifade ile Ortaçağ ekonomik hayatında rasyonalizm söz konusu değildi.

Ortaçağda içine kapalı ve kanaatkar bir hayat biçimi egemendi. Aile topluluğu, zanaat toplulukları ve dini gruplar arasında yakın, sıcak ilişki bağları bulunuyordu. İnsan, kendisini ve ailesini geçindirecek şeylere sahip olmanın yeterli olduğu kanısını taşıyordu. Bu ahlak anlayışında itidal kavramının etkili olduğu ayrıca belirtilebilir.

Ortaçağda Avrupa'da egemen olan katoliklik Max Weber'e göre iktisad ruhunu red etmişti. En azından iktisad eğilimini ahlaki açıdan doğru saymıyordu (9).

---

(8) Kazgan, Gülten. İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 1969, s.55.

(9) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, Translated by, Parsons, T. 1958, s.73,74.

Ortaçağ ahlak anlayışında kişinin kendi mesleğini devam ettirmesi üzerinde durulmuştur. Lonca sistemi zaten kişinin başka sanatlara el atmasını yasaklıyordu. Ortaçağ ahlak anlayışında kişinin kendi mesleğini değiştirmesi ve başka kazanç alanlarına geçmesi hoş karşılanmıyordu. Ortaçağ ahlakı insana "bulduğun meslekte kal" tavsiyesinde bulunuyordu.

Ortaçağ iktisat sisteminde üretimde niteliğe yani kaliteye önem veriliyordu. Oysa kapitalist üretim biçiminin etkin olmaya başlaması ile birlikte nitelik (kalite) önemini yitirmiş, yerini kantiteye yani niceliğe bırakmaya başlamıştır (10).

Bununla birlikte unutmamak gerekir ki kanaatkarlık orta tabakaya ve alt tabakaya ait bir özelliktir. Gösteriş ise toplumun üst kesiminin vazgeçmediği, vazgeçmeyi düşünmediği bir nitelik olarak dikkati çekmektedir. Üst tabakanın gösteriş ve lüks isteği hem doğuda, hem batıda görülmektedir. Dolayısıyla malın değeri konusunda egemen olan anlayış, malın değerini üretilmesi için harcanan emeğin değil, tüketilmesi sırasında sağlayacağı hazın belirlediği biçiminde ortaya çıkmıştır.

Üst tabakanın sahip olduğu gösteriş isteği, kapitalist öncesi dönemde büyük sarayların, mabedlerin, görkemli binaların yapılmasında rol oynamıştır.

Ortaçağ anlayışında hiyerarşi fikri de Önemli bir yere sahip bulunuyordu. Feodal sistem toprak mülkiyetinde hiyerarşi fikrine dayanıyordu. Senyor, vasal, serf, serbest köylü hiyerarşik ilişki içinde toprakla ilgilenme durumunda idi. Loncalarda da üretimi çırak, kalfa ve ustaya dayandıran yaklaşım, hiyerarşi esasına dayanıyordu.

KAPİTALİST AHLAK ANLAYIŞI

Kapitalizm olarak nitelendirilen yeni ekonomik sistemin ortaya çıkması, XVI. yüzyılda kıymetli madenlerin Amerika'dan Avrupa'ya getirilmesi, nüfusun çoğalması, doğa bilimlerindeki gelişmeye paralel olarak beliren teknolojik değişimle ilgilidir. Mevcut ekonomik organizasyonun gelişen ekonominin, değişen toplumun ihtiyaçlarına cevap vermemesi de kapitalist düzenin oluşmasında rol oynamıştır.

---

(10) Ülgener, Sabri F. İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri, 1951, s.79, Dip Not 59.

Servete ulaşmak isteği daha önce kınanırken Reform hareketinin önemli ismi Calvin'in de etkisi ile bir ödev özelliğini kazanmıştır. Max Weber'e göre, kapitalizm Calvin teolojisinin sosyal kopyasıdır (11).

Avrupa'da Reformla birlikte din hayatında görülen değişimin mi kapitalist ruhu yarattığı, yoksa iktisadi hayattaki değişimin mi din hayatındaki yenileşmede ve farklılaşmada etkili olduğu tartışmalıdır. M. Weber birinci görüşün dalıa fazla ağırlık taşıdığı fikrindedir. Oysa Brentano ve Tawney ikinci görüşün yanında yer almışlardır (12).

Aslında kazanma ihtirası kapitalizmle bağlantılı değildir. Kazanma ihtirası tarih boyunca, garsonlarda, doktorlarda, arabacılar, fahişelerde, soylularda hatta dilencilerde görülmüştür (13).

Max Weber'in kanısına göre, Almanya'da işveren liderleri, kapital sahipleri, nitelikli işçilerin üst düzeyde bulunanları, modern teşebbüslerin teknik ve ticari olarak eğitilmiş mensupları çoğunlukla proteston mezhebine mensuptur (14).

Calvinist ruh, insanları gösterişten uzak yaşamaya, gereksiz masraflardan kaçınmaya, kendi işini iyi yapmanın verdiği ırrasyonel tatmine kavuşmaya sevkeder. İnsan ister kurtuluşa layık olsun, ister olmasın, çalışmak ödevi altındadır.

Katolik inancına bağlı olanlar için Katolik Kilisesi bir güvence olduğu iddiası ile ortaya çıkmıştır. Katolisizm, ebedi hayatın anahtarını elinde tuttuğunu savunur. Buna karşılık, bir Calvinist için bütün hayatı boyunca çalışması ve iyi şeyler yapması güvence olabilir. İnsanın duygularının ve kendisini denetlemesi de Calvinist İnanca göre gereklidir (15).

---

(11) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. Introduction by Tawney, 1958. s.2.

(12) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. Introduction by Tawney, 1958, s.9.

(13) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. 1958, s. 17.

(14) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. 1958, s.35.

(15) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. 1958, s. 117.

Weber'in kanısına göre, kapit;dizinin rasyonalizmi ile iktisadi faaliyet evden ayrılmış, rasyonel defter tutma uygulaması gerçekleşmiştir (16).

Calvinism'den esinlenen Püriten inanç sistemi de iyi iş yapmayan kişiyi gerçek anlamda inanç sahibi saymam ıştır. İngiliz puritenleri lükse ve gevhezeliğe zaman ayrılmasını kınamışlardır, "işinde çok çalış" düsturu İngiliz puritenleri tarafından savunulmuştur (17). Oysa Katolik doktrinin temsilcisi St. Thomas Aquinas, çalışmanın kişinin hayatını sürdürmesi ve toplumun devamı için gerekli olduğunu belirterek bu amaç gerçekleşikten sonra insanın çalışmasına gerek olmadığını vurgulamıştır (IX). Calvinism'le bağlantılı başka bir inanç grubu oluşturan Quaker'ler birden hızla işle uğraşmak insana ve topluma mutluluk verirse böyle davranıl masında sakınca görmemişlerdir.

Yoksulluk isteği Püriten ahlak görüşü tarafından red edilmiştir. Bu anlayışa göre, yoksul olmayı islemek, sağlıksız olmayı istemek gibidir (19).

Puritanism'in bir kolu olan İngiliz Methodism'i de "İnsanları kazandıktan herşeyi kazanmaya ve birik t irebilecekleri hırşçıyı biriktirmeye" davet etmiştir.

Puritanism'e göre. Tanrının kullarından talep ettiği aleliltlak iş değil, rasyonel mesleki faaliyettir (20).

Kapitalist ahlakın ayırıcı niteliği, iktisadi mübadelede kâr amacının izlenmesi değildir, iktisadi mübadelede her zaman kar amacı olmuştur. Ancak kar amacı kapitalizmle birlikte rasyonelleşin ıştır (21).

-
- (16) Weber, M. Tte Protesfant Ethic and the Spiril of Capitalisin, translated by Parsons, T. 1958. s.21,22.
- (17) Weber, M. Tte Protestan! Efluc and Ihe Spiril of CaptlalİKii. tratisaled by Parsous. T. 1958. s. 159.
- (18) Weber. M. Tte Protestan» Etluc and the Spiril ol <"aptlalisıı. translated by Parsons. T. 1958, s. 163.
- (19) Weber, M. The Proiesiarıt Eihic and the Spiril of { 'apitalisin. translated by Parsons, T. 1958, s. 175.
- (20) Çağatay. T. Kapitalist İçtimai Nizam ve Bugünkü Durumu, 1958, s.57, Dip Not 50.
- (21) Radinsonı, M. İsların yel ve Kapitalizm, çev: Suda. O. 1969, s. 34.

Feodalizm de kapitalist uygulamaya geçiş için zorunlu bir aşama olarak nitelendirilmemelidir. Amerika Birleşik Devletlerinde, Kanada'da ve Avustralya'da kapitalizm feodal aşama olmadan oluşmuştur.

Aslında her toplumda para hırsı taşıyan tuc̄carlar olmuştur. Ama çok az rastlanan ve unique olan durum maksimum kazanca fetih, spekulasyon ve macera yoluyla değil, rasyonel çalışma ve organizasyon ile ulaşılmasıdır. Bu nitelik kapitalizmin ayırıcı özelliğidir (22). Kapitalizmin başka bir özelliği sırsız üretim arzusu yanında biriktirme isteğidir (23).

Kapitalizmin başka bir özelliği burokratik rasyonalizmdir. Burokrasi, Weber'e göre, çok sayıda ferdin kendi özel fonksiyonunu ifa ettiği sürekli bir işbirliği organizasyonudur (24).

Weber, yahudi kapitalizminin siyasi spekulasyona dayanan maceraperest bir kapitalizm olduğu kanısındadır. Yalı udi kapitalizmi parya kapitalizmidir. Oysa Calvinizm'den esinlenen Puritanizm, kapital ve emek arasında rasyonel bir organizasyon özelliği taşır (25).

Başlangıçta kapitalist ahlak anlayışı içinde yeri olmayan Darwinci seleksiyon ilkesi günümüzde geçerli hale gelmiş bulunmaktadır (26).

Kazım için çalışmak, fakat kazanılanı harcamamak şeklindeki anlayış, kapitalizmin gelişmesinde rol oynamıştır. ‚R. Aron'a göre, bu noktada kapitalizm ile protestauhk arasındaki zihniyet yakınlığı açık şekilde kemi ismi göstermektedir (27).

---

(22) Aron, R. Main Currents in Sociological Thought. Vol 2. 1967. s.213.

(23) Aron, R. Main Currents in Sociological Thought. Vol 2, 1967. s.214.

(24) Aron, R. Main Currents in Sociological Thought. Vol 2, 1967, s.214.

(25) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. 1958. s. 165,166

(26) Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. 1958, s.55.

(27) Aron, R. op. cit. Vol 2. s.217

Aslında Weber kapitalizmin kökeninin dinde aranmasını savunmamıştır. Onun amacı insanların ekonomik davranışlarının onların İnanç sistemleri tarafından yönlendirildiğidir (28).

Heilbroner ise, kapitalizm uygulamasında, insandaki kuvvet sahibi ve egemen olmak isteğinin yerini kapital sahibi olmak arzusuna bıraktığını savunmuştur (29).

RASYONELLİK

Kapitalist sistem ve onun oluşturduğu bütün kuramlarda rasyonalist görüşün etkisi vardır. Bununla birlikte kapitalist toplumda sosyal hayatın bütün yönleri İle rasyonelleşmiş olduğu iddia edilemez (30).

Ekonomik rasyonellik ekonomik faaliyetlerin hepsinin rasyonel olması, her işin planlı ve hesaba uygun yürütülmesi ile sağlanabilir.

Kapitalist ekonomide işletme muhasebeciliği çok ince bir sanat niteliğini kazanmıştır (31). Kapitalizm rasyonel esasa göre çalışan bir işletme teşkilatı oluşturmuştur. Max Weber, kapitalizmin yapıcı ve kurucu unsurlarından birinin rasyonel muhasebe olduğu görüşündedir (32). Rodinson'da, işletme yönetiminde rasyonelliği kapitalizmin temellerinden birisi olarak değerlendirilmiştir (33).

Kapitalizmde fertler kendileri için kazançlı saydıkları amaçları gerçekleştirmeye çalışırlar. Şirketler kazanç amacını gerçekleştirmek konusunda yardımcı sığmaklardır. Devletin temel fonksiyonu, özel mülkiyeti ve sözleşme hürriyetini güvence altına almaktır. Kapitalist sisteme tutarlılık sağlayan ideoloji değil, evrensel hesap düşüncesidir (34).

---

(28) Arnt, R. Manı (urrents in Sociological Thought. Vol 2, 1967. s 218,219

(29) Heilbroner, Robert L İle Nature and Logic of Capıtalısıu. 1985. s, 134,

(30) Çağatay, T. Kapitalist İçimimaj Nizam ve Bugünkü Dununu. 1958. s 40

(31) Çağatay, T. Kapitalist İçi ima ı Nizam ve Bugünkü Durumu. 1958. s.41.

(32) Ülgerler, S. İktisadı hılıtai Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri. 1951. s.206. Dip Not 14.

(33) Rodinsonı, M. İslamiyet ve Kapital izin. Çev: Suda. O. 1969, s.29.

(34) Heilbroner, Rollerı L. The Nature and I .ogic of (' api talısın, 1985, s.184,185.

REKABET

Varlık için mücadelenin ve en elverişli olanın hayalini devam ettirebilmesinin kapitalist iktisap ve rekabet sistemi sayesinde gerçekleştiği ileri sürülmüştür. Bu görüşün en güçlü savunucusunun İngiliz düşünürü H. Spencer olduğu söylenebilir (35).

William Grahtun Sumner da, rekabete dayanan kapıitüis ekonomi sisteminin toplum bakımından en yararlı sonuçları doğurduğunu ve toplumun üstün yetenekli üyelerinin tabii bir seleksiyon süreci içinde kendi yeteneklerini en iyi şekilde geliştirebildiklerini kabul ediyor. Onun kanısına göre, ancak iki alternatif söz konusu olabilir. Bunlardan birisi hürriyeti, eşitsizliği, en layık olanın varlığını devam ettirmesini öngörür. Diğeri ise, hürriyetsizliği, eşitliği ve en az layık olanın varlığını sürdürmesini benimser. Birinci alternatifi kabul etmek toplumu ileri götürmek İçin kaçınılmazdır (36).

Bu şekilde bir tür sosyal Danvinist yaklaşımla, devletin ekonomik hayata karışmaması, müdahale etmemesi sonucu çıkarılmaktadır. Rekabetin hoş-görü ile karşılanmasının halta teşvik edilmesinin toplumun muktedir üyelerinin muktedir olmayanlar üzerinde başarı kazanmalarını sağlayım bir yöntem olduğu üzerinde durulmaktadır.

İnsanların eşitlerini ya da benzerlerini geçmek, onlardan ileri gitmek için çaba harcamaları rekabet olmak isimlendirilebilir. Aynı malı satmak isteyen insanlar arasında rekabet varda. Her satıcı kendi malını öteki satıcıdan daha önce, daha çok ve daha uygun fiyatla satmaya çalışır. Benzer şekilde belli bir malın alıcıları arasında da rekabet vardır. Kapitalist sistem iktisadi hayatın her kesiminde rekabete dayanır. İşe girmek isteyenler arasında, işçi arayım müteşebbisler arasında, tasıurullannı yüksek gelirlri bir alıma yatırmak isteyenler arasında rekabet vardır (37).

Bazı kapitalist yazarlar, tembeli, ihmalciyi, yeteneksizi, çalışkan ve basiretli olan zararına koruduğu için sosyal yardun kanunlarını eleştirmişlerdir. Bunların başında H. Spencer dikkati çeker.

---

(35) Herberl Speieer'iti seleksiyonku ilgili (ikiden için bkz. The Man versu.s (he State. Boston 1950.

(36) Coker. F.W. Recent Political Thought. New York 1962. s.395.396.

(37) Çelebican, Gürgan. İktisadi Düzenler. 1977 (Teksir) s.40.41.

Bununla birlikte XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılda, yoksulları korumak, yaşlılara, hastalara yardım etmek amacım güden çabalar kapitüist görüşte bazı değişikliklere neden olmuştur. Bu yeni görüş açısı sosyal kanunların çıkmasını desteklemese bile bu tür mevzuatın karşısına geçmemek yolunu daha doğru bulmaktadır. Zaten bu tür sosyal tedbirler, bir kez gerçekleşme yoluna girdikten sonra, eğilimi ne olursa olsun siyasi partiler, oy kaybeUne tehlikesi dolayısıyla bu tür mevzuatın karşısında görünmemeyi daha elverişli bulmaktadırlar.

Kapitalizmin gelişme sürecinde rekabeti tehdit eden dunun tröstlerin, kartellerin ve ticari faaliyeti sınırlayan diğer kuruluşların ortaya çıkması ile kendini göstermiştir. Rekabeti canlı tutmak için gelişmiş kapitalist ülkelerde anti-tröst kanunlar çıkarılmış ve tekellerin faaliyetini engellemek ve sınırlamak yolunda tedbirler alınmıştır.

KAPİTALİZMİN GELİŞME AŞAMALARI

Ticari kapitalizm, 17. yüzyıldan itibaren etkili olmaya ve işlerlik kazanmaya başlamıştır. Ticari kapitalizmi endüstri kapitalizmi izlemiştir. Günümüzde İse endüstri sonrası kapitalizmden söz edilmektedir.

Kapitalizm pazar mekanizmasına dayanır. Ayrıca görünmeyen bir elin iktisadi hayatta düzeni sağladığı savunulmuştur. Bununla birlikte iktisadi hayat aslında insimin bencilliğine dayanmaktadır. Kapitalizmin kurucusu sayılan Adam Smith bu gerçeği şöyle açıklamıştır: "Yiyeceğimizi, kasabın, biracının ya da fırıncının yardımseverliğinden değil, onların kendi çıkarlarını gözetmesinden elde ederiz. Onların insancılıklarına değil, bencilliklerine sesleniriz..." (38).

Adam Smidi kapitalist toplumda refaha ulaşılabilmesi için önce barışın, ılımlı bir vergi sisteminin ve iyi işleyen bir adalet mekanizmasının gerekli olduğunu savunmuştur (39).

---

(38) Smith. Adanı, t Huşların Zenginliği. yev: Yunus. A - Bakırcı. M. 1985. s.26.

(39) Yayla, Atilla. Liberalizm. 1992.

Kapitalist uygulamada sürekli olarak para mala ve mal paraya dönüşür. Bu süreç kesintisiz devam eder.

Kapitalizme karşı gelmek, kapitalizm bakımından suç değildir. Çünkü kapitalist sisteme göre her fikir bir maldır. Bu yaklaşımın fikir hayatı bıkımından hoşgörüyü teşvik edici bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Kapitalizmin başlangıcında, XIX. yüzyılın hasında, İngiltere'de, Fransa'da ve Almanya'da endüstri işçilerinin çalışma yerlerinde ve meskenlerinde ki şartlar korkunçtu. Sınırsız sömürme ihtirası büyük ıstıraba neden olmuştu. Bu durama karşı çıkanların itirazları sayesinde işçi sendikaları kurulmuş, güçlenmiş, sosyal güvenlik tedbirleri alınmış, işçilerin hayat koşulları iyileştirilmiştir (40).

1840 yılında Fransa'da tekstil endüstrisi dahnda günlük çalışma süresi 16 saattir. 1842 yılında İngiltere'de kadın ve çocuk işçilerin günde 12 ile 16 saat çalıştırıldıkları bilinmektedir (41).

Ticari kapitalizmden sonra görülen endüstri kapitalizmi aşamasında kapitalizm hem büyük aşama yapmış, hem de sosyal kanunlarla çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve çalışanlara sosyal güvenlik sağlanması yolunda çok önemli adımlar atılmıştır. Kapitalizmin günümüzde hangi tür bir aşamalı içinde bulunduğu konusu üzerinde ilerde söz edilecektir.

KAPİTALİZM VE DEVLET

Devletin varlığı kapitalizm için zorunludur. Kapital olmadan devlet varlığını sürdürebilir. Oysa devlet ortadan kalkarsa kapital rejimi bir gün bile devam edemez (42).

Kapitalist sistemde devletin fonksiyonları şöyle ifade edilebilir:

- 1 - Devlet, ülkede güvenliği sağlar.
- 2 - Adalet hizmetlerini ülke çapında gerçekleştirir.

---

(40) Çağatay, T. Kapitalist İçtimai Nizam ve Bugünkü Durumu. 195X, s.KO.SI.

(41) Lajugie, I. Les Systemes economiques. J966. s.51-53.

(42) Heilbronner, Robert L. The Nadire and Logic of Capitulisim, 19K5, s. 105.

- 3 - Mülkiyet hakkım güvence altına alır.
- 4 - Ülke sınırları içinde insanların ve malların serbest dolaşımını sınırlandıran engeller kaldırır.
- 5 - Ekonomik krizleri hafifletmek amacıyla güden ekonomik tedbirleri alır.
- 6 - Nitelikli emek gücü sağlanması için müdahale eder.
- 7 - Ekonomik hayatta sosyal uzlaşmanın sağlanması için müdahale eder.
- 8 - Savaş, ticaret, mali düzenlemeler dahil olmak üzere dış ilişkileri yönlendirir (43).

Kapitalist sistemde, diğer sistemlerde olduğu gibi cebir kullanma ayrıcalığı ve tekeli devlete aittir.

Kapitalist sistem, yapılması gerekli olan, takat iş çevrelerinin yapmadığı, yapamadığı işlerin devlet tarafından yerine getirilmesini kabul eder.

Unutmamak gerekir ki, kapitalist uygulama sadece demokratik toplamlara özgü değildir. Demokratik olmayım baskıcı toplumlarda da kapitalist rejim görülebilir. Güney Afrika'da ırk ayrılığı ilkesine dayımın baskıcı rejimde de kapitalist uygulama görülmüştür (44).

Siyasi iktidann ekonomik amaçların korunması veya elde edilmesi için kullanılmasının evrensel bir olgu olduğu söylenebilir. Kapitalizm de, devletin kapitalist sınıfın çıkarlarını korumasını talep etmiştir (45).

İktisadi amaçların devlet politikasını etkileyebildiğinin örneğini bir Amerikalı bakımın "General Motors için iyi olan Birleşik Devletler için de iyidir" sözleri açıklamak tadır (46).

Marksist görüş, devleti aslında daima sınırlı menfaatlerinin temsilcisi ve egemenliğin aracı sayar. Kapitalist devlet ile bu yaklaşıma göre kapitalist sınıfın menfaatlerinin gerçekleşmesine hizmet eden bir araçtır (47).

---

(43) Heilbroner, Robert L. The Nature and Logic of Capitalism. 1985. s. 104, Dip Not 15.

(44) Heilbroner, Robert L. The Nature and Logic of Capitalism, 1985. s. 141.

(45) Simpson anıl Sfont. Law and Society. Book 3, 1949. s.2211.

(46) Deniz, H. Ekonomik Dokümler Tarihi. çev : Tokatlı. A. Cilt I. 1973. s.1 16.

(47) Engels, F. Ai teim. Özet Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, çev : Somer. K. 1 967. s.24 t; Marx. K. Kapital, çev: Selik. M. Çili I. Kısap5. 1967. s.227. 228

Kapitalist sistemde, kapitalin cezalandırma ve cebir kullanma gücüne sahip olmadığı açıktır. Ancak kapitalist sınıfın devlet yönetiminde etkili olma için bir baskı grubu olarak çaba harcadığı inkar edilemez (48).

Kapitalizmin devlette aradığı başka bir nitelik devletin laik olmasıdır. Bu yaklaşım devletin değişik inanç sistemlerine ve gruplarına bunlardan birisini tercih etmeksizin yaklaşmasını öngörür. Kapitalist yazarlar, kapitalist sistemin Orta Çağda ve Yeni Çağda farklı inançlara sahip olan kimselerin varlıklarını korumasında etkili bir rol oynadığını, bu sayede musevilerin Orta Çağda ve Puritenlerin Yeni Çağda hayatla kalabildiklerini belirtmektedirler. Bununla birlikte kapitalizmin laiklik konusunda kapsamlı bir teori geliştirmedigi söylenebilir.

KAPİTALİZM VE HUKUK

Kapitalizm ilke olarak kural (norm) hukukuna dayanır Roma hukuk geleneği Avrupa'da kapitalizmin ihtiyaç duyduğu hukuki atmosferin sağlanmasında etkili bir rol oynamıştır.

İngiliz hukuk sisteminin kendine göre kusurları bulunuyordu. Ancak İngiltere'de kapitalizmin uygulanma döneminde hukukçular ve müteşebbisler aynı toplumsal sınıfa mensup oldukları için yazılı kural ilkesine dayanmayan İngiliz Hukuku da kapitalizmin İngiltere'de uygulanmasında olumlu bir fonksiyon ita etmiştir. Dicey'e göre, İngiltere'de 18(X) ile 1870 yılları arasında mevcut hukuku değişen ekonomik ihtiyaçlara uydurmak için çaba harcanmış, 1860 yılından sonra da sosyal içerikli kanunların çıkarılması yoluna gidilmiştir (49).

Kapitalist hukukun önemli temellerinden birisi özel mülkiyet ilkesidir. Kapitalizm, mülkiyete konulan sınırlamalardan kaldın İmasını ve özel mülkiyet hakkına saygı gösterilmesini talep etmiştir. İngiltere'de 1833 tarihli Veraset Kanunu (Inheritance Act) ve 1845 tarihli Gayrimenkul Mülkiyeli Kanunu (Real Property Act) mülkiyet üzerindeki sınırlamaların kaldırılması ile ilgili Örneklerdir.

---

(48) Hejlbrouer, Roberl L. The Nature and Logic of Kapitalistii. 1985, s.46.

(49) Simpson and Stone, Law and Society. Book I. 1948. s.5 74, 575.

Sözleşme hürriyeti ilkesi de kapitalist hukuk sisteminin önemli esaslarından birisidir. Herbert Spencer, sözleşme ilkesini tabii bir hak olarak nitelendirmiştir (50). Sir Henry Maine'de feodal hukukun statüye dayandığını, kapitalist hukuk sisteminin ise sözleşme ilkesine öncelik verdiğini savunmuş ve hukukun statü'den sözleşmeye doğru bir gelişim süreci içinde bulunduğunu belirtmiştir (51).

Kapitalist sistemin işleminde şirket kavramı önemli bir role sahiptir. Başlangıçta şirketin devlet tarafından kendisine imtiyazlar verilen bir kurum olduğu fikri egemendi. Ancak kapitalist uygulamanın başkunasından sonra özellikle XIX. yüzyılda şirket hukuku özellikle anonim şirket hukuku konusunda yasal düzenlemeler yapıldığı dikkati çekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde şirket kurulması ile ilgili ilk kanunlardan birisinin 1837 tarihli Connecticut Kanunu olduğu bilinmektedir (52).

Kapitalist uygulamada sendika hukuku kolayca gerçekleşmemiştir. 1825 ile 1870 yılları arasında İngiltere'de işçi sendikalarının faaliyetine müsaade edilmiş, fakat sendikaların aktif şekilde çalışması engellenmiştir. İngiltere'de sendikalara 1875 yılından çıkarılan kanunla geniş yetki ve hürriyete kavuştuğu görülmektedir (53).

Tüketicilerin kandırılmasını, hileli ve dalavereli uygulamalardan korunması için çıkarılan kanunlar doktrinde blue sky kanunları olarak bilinmektedir. Bu tür kanunların çıkarılmasında Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu makamları aktif bir rol oynamışlardır (54).

Kasıt, kusur, ihmal ile başkasına zarar verenin verdiği zararı tazmin etmesi ferdiyetçi hukuka uygundur. Roma hukukundan gelen ve subjektif sorumluluk denilen bu ilke kapitalizmin mnaçlarına uygun nitelik taşıyordu. Bununla birlikte, XIX. yüzyılda gerçekleşen büyük endüstri devriminden sonra kusura dayanan sorumluluk esasının yeterli olmayacağı anlaşılmış ve uygulamada risk veya tehlike sorumluluğu ilkesi etkinlik kazanmıştır. Objektif so -

---

(50) Simpson and Stone, Law and Society. Book I. 1948, s.604-606.

(51) Maine, H. Aeneien Law, fonrılı edition. 1970, s. {70.

(52) Simpson and Stone, Law and Society. Book I. 1948. s.625.

(53) Simpson and Stone, Law and Society. Book 2. 1949, s.829.

(54) Simpson and Stone, Law and Society. Book 2. 1949, s. 813.

rumluluk adı da verilen bu ilkeye göre, sorumlulukta önemli olan zararın ortaya çıkmasıdır. Teşebbüsten birinci derecede ve doğrudan yararlananın, sorumluluğu üstlenmesi gerekir (55).

Her hukuk düzeni kendisini onu yıkmak isteyen girişimlere karşı korumak durumundadır. Kapitalist hukuk da kendi varlığını (mu yıkma amacını güden teşebbüslere karşı korumak mnacını benimsemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1798 tarihi nde kabul edilen Fesat Kanunu (Sedition Acı) ve Düşman Yabancılar Kanunu (The Enemy Alien Act) Fransız ihtilalinden gelebilecek yıkıcı etkilere karşı düzeni korumak için çıkarılmıştı. Gene Amerika Birleşik Devletlerinde 1861-1865 yıllım arasındaki iç savaştan sonra isyan teşvikçilerine yaptırım uygulanması ile ilgili hukuki düzenlemeler (56) yapılmıştı. 1917 Sovyet İhtilalinden sonra komünizm propagandasını yasaklayan bazı kanunların Amerika Birleşik Devletlerinde bazı federe devletler tarafından kabul edildiği bilinmektedir. Bundan başka açık ve mevcut tehlike (clear and present danger) kriterinin de mahkeme kararlarında yer aldığı görülmüştür. Bu örnekler Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü değildir. Kapitalist hukuku uygulayan diğer ülkelerde de benzer mevzuat görülmektedir. Bütün bunlar kapitalist hukuk düzeninin de, diğer hukuk sistemleri gibi, kendi varlığını sürdürmek hususundaki karlılığın göstergeleridir.

Kapitalizmin doğuş döneminde dünyadaki doğal kaynakların tükenmez olduğu varsayımı geçerli bulunuyordu. Doğal zenginlikler tükenmez sayıldığı için insanların bu zenginliklerden sınırsız şekilde yararlanmaları da tavsiye ediliyordu (57). Oysa günümüzde doğal çevredeki dengenin başka bir ifade ile organik ve inorganik çevre ile bu çevrede yaşayan varlıklar arasındaki uyumun bozulmaması gerektiği kabul edilmektedir. Çünkü doğal çevredeki dengenin bozulmasından en çok etkilenen varlık insandır. İnsan hem doğal çevreyi bozmakta, hem de bu bozulmadan en fazla etkilenmektedir. Doğal çevrenin korunması konusunda öncülük kapitalist sosyo-ekonomik sistemi uygulayan ülkeler tarafından üstlenilmiştir. Kapitalizmin doğal çevre konusunda XIX. yüzyılda savunduğu görüşü artık değiştirdiği söylenebilir.

---

(55) Duguir, L. Les Iranstonnalimis generale.* du droi. l prive. 1912. s. 39. 41,

(56) Simpson and Stone. Law and Soviely. Bıx>k 2, 1949. *.915. 916.

(57) Simpson and Stone. Law and Soviely. Bıx>k 2. i 949. s.698.

KAPİTALİZM VE TEKNOLOJİ

Kapitalist düzenin en önemli özelliklerinden birisi zaman içinde gittikçe mükemmelleştirilen teknik araçların icad edilmesi ve uygulama alanına konulmasıdır (58).

Kapitalizmin gelişme dönemleri büyük teknik buluşlarla birlikte yeni yatırımların imkanlarının doğduğu dönemler olarak dikkatimizi çekmektedir (59).

Kapitalist yazarlar, kapitalizmde yenilik fikrinin saklı olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, XIX. yüzyıl boyunca sanatkarların ve mühendislerin yeteneklerinin geliştirilmesinde kapitalizm etkin bir rol oynamıştır. Kapitalizmde üretici kendi malını tüketiciye beğendirmek için çaba harcamak durumundadır. Kapitalizm, yenilikler yaratmak konusunda etkili bir sistemdir (60). İcat yeni bir malın üretilmesini sağladığı zaman söz konusu malı üreten kapitalist kısa süre için de olsa üretilen bu malla ilgili bir tekele sahip olur (61).

Teknolojik gelişme, beyaz yakalıların, sancuların, mühendislerin ve araştırmacı bilim adamlarının emekçi kitle içinde sayılarının çoğalmasına neden olmaktadır. Kapitalist sistemde makine kullanılması ve iş bölümü de çok ileri bir düzeye çıkmıştır (62).

Teknolojik gelişmenin istihdamı artırıp anırmayacağı tartışması devam etmektedir. Bu konuda tarih iki görüş savunulmaktadır. Birinci görüşe göre, teknolojik gelişme ekonomide süratli şekilde etkili olmakta ve yarattığından daha çok işi ortadan kaldırmakta ve istihdamı olumsuz şekilde etkilemektedir, ikinci görüş ise, süratli teknolojik gelişmenin başlangıçta işsizlik yarattığı tunc otomasyonun daima bertaraf ettiğinden daha fazla iş imkanı doğurduğunu savunmaktadır (63). Marksist yaklaşım da teknolojik gelişmenin ve kapital birikiminin kazanç peşinde koşan kapitalist sistem tarafından tahrik edildiğini ve kitlesel işsizliğe sebep olduğunu ileri sürmektedir (64).

---

(58) Çelebicani, Gürgau. İktisadi Düzenler (Teksir). 1977. s.23.24.

(59) HeibriHier, Robert L. The Nature and Logic of ('apita)ism. 19X5, s.170.

(60) Ivens, M. and tktustarı. R (ediors) İliç Casc lor Capital İsm. 1967, si42.43.57.

(60) Heilbrouer, Robert L. 11te Narine and Logic of ("apt talisin, 19X5, s.73.74,

(62) Lajugie, ,1. Les systemes eroHorniijttes. 1966, s.44.

(63) Romano, R - Leirman, M. Vjews ou Capital ism. 1971. s.220.

(64) Romano, R - Leirman, M. Vjews on Capital isin. J971. s'.220.

KAPİTALİZM VE SAVAŞ

Devlet gücünün diplomatik ve askeri «ılımda iktisadi menfaatler sağlamak veya iktisadi menfaatleri korumak için kullanıldığı bilinmektedir. Kapitalist bazı ülkelerin İktisadi menfaatlerini gerçekleştirmek için savaşlar düzenlediği geçmişte görülmüştür İngiltere ve Fransa'nın Çine afyon satabilmek için yaptıkları savaşlar tarihe afyon savaşları olarak geçmiştir.

Çin hükümeti Çin'e afyon ithal edilmesini 1729 yılında yasaklamıştı. Afyonun halk için tehlikesi dolayısıyla yasaklanması bunun ticaretini yapan İngiltere'nin iktisadi menfaatleri ile uyuşmuyordu. Yasağa rağmen Çin'e ithal edilen afyon iniktim 1X18 yılımla 4S(X) sandık iken 1839 yılında 3().(XX) sandığa yükselmişti. Halkın zehirlenmesini önlemek amacıyla Çin Hükümeti 20.000 sandık afyonun tahrip edilmesi yoluna gitmişti. Bunun üzerine İngiltere Çin'e savaş ilan etmişti. İngiltere'nin üstün savaş gücü dolayısıyla yenilen Çin 1842 ve 1843 yıllarında iki anlaşma imzalayarak beş i imamın daha ticarete açmayı kabul etmişti. 1856 yılında İngiltere Anow isimli İngiliz gemisinin Çinli personelinin göz altına alınmasını, bu personel daha sonra serbest bırakıldığı halde, savaş sebebi saymıştır. Bu savaşa İngiltere'nin yanında Fransa'da katılmış ve Çin yenik çıktığı bu savaş sonunda çok sayıda limanını ticarete açmayı kabul etmişti (65).

Kapitalizmin savaş konusundaki tutumu ile ilgili olarak farklı görüşler savunulmuştur. Bu konudaki bir görüşe göre, sömürgecilik Avrupa ülkelerinin XIX. yüzyıldaki gelişmesinde rol oynamıştır. Ancak kapitalist ülkelerin mevzii savaşlar çıkmasını destekledikleri fikrinin red edilmesi gerekir (66). Diğer bir görüşe göre ise, kapitalizm ancak mevzii nitelikli savaşları benimseyebilir. Topyekün özellik taşıyan bir savaş kapitalizmin "laissez taife" ilkesine ters sonuçlar doğurduğu ve bütün ekonomiyi güdümlü hale getirdiği için kapitalizm tarafından kabul edilemez (67). Ezra Pound kapitalist silah imalatçı lınınin savaşı istedikleri görüşünü savunmuştur (68). Marksist görüşü yorumlayan

---

(65) Encyclopaedia Intenational. Vol 4. 1968. s.353.354; Deniz, H. Ekonomik Doktrinler Tarihi, Çev : Tokatlı, A. Cilt 2. 1974. s.579.

(66) Hiç, Mükerrerii. Kapitalizm. Sosyalizm. Karma Ekonomi ve Türkiye, 1970, s.24-25.

(67) Ivens, M. and Dımsiaıı. R. (erlılor) The Case lor Capitalisım, 1967, s.70.

(68) Ivens, M. and Dunslau, R. (editors) The Case for Capitalisım, 1*767, s.76.

Lenin, başlangıçta karteller, tröstler arasında barışçı bir yağma olacağını daha sonra monopollerin kendi aralarında ihtilafa düşeceğini ve büyük savaşlar çıkacağını ileri sürmüştür (69).

Birinci ve ikinci Dünya Savaşın, modern savaşın maliye, çalışma, fiyatlar, malzeme ve madde tahsisi konularında büyük ölçüde bir tür devlet kapitalizmine yol açtığı göstermiştir. Silahlanma, cephane alımı, ordunun ihtiyaçlarının ve halkın temel gıda maddelerinin sağlanması zorunluluğu devleti piyasanın başlıca alıcısı haline getirmektedir. Kapitalist doktrin; üretim, tüketim ve mübadelenin devlet tarafından düzenlenmesini zorunlu hale getiren savaş ekonomisi fikrini "laissez faire" doktrini red edildiği için benimsememektedir.

Bununla birlikte Çin'e karşı yapılan Afyon Savaşı örneğinde olduğu gibi mevzii bazı savaşların geçmişte kapitalist ülkeler tarafından desteklendiğini ve benimsendiğini gösteren kanıtlar mevcuttur.

ANTI - TRUST KANUNLAR

Kapitalin zararlı etkilerini bertaraf etmek için anti - trust kanunların kabul edildiğini kapitalist ülkelerdeki uygulamalar göstermektedir. Oligopol piyasalarında çok sayıda alıcı olmasına mukabil satıcı sayısı sınırlıdır, üretimin dev firmalar tarafından yürütüldüğü bir ekonomide firmalar arasında açık veya kapalı bir fiyat anlaşması oluşmaktadır. Böyle bir piyasada fiyat rekabeti yerine özellikle reklam ve diğer yollarla desteklenen bir satış rekabeti söz konusu olmaktadır. Oligopol, oligarşinin ekonomideki belirme biçimi sayılabilir.

XIX. yüzyılda iktisadi liberalizm yandaşları rekabeti doğal bir süreç sayıyorlardı. Devlet müdahale etmediği takdirde rekabetin kendiliğinden gerçekleşeceği kabul ediliyordu. Oysa rekabetin kolayca ortadan kaldırılabileceğini karteller arasında anlaşmalar olabileceğini uygulamalar göstermişti.

---

(69) İven.¹., M. and Dtinlanı. R. (edifors) 11te C'ase for Captt alısın, 1967, s.75.

Ekonomik hayatla rekabeti diri tutabilmek. h y k Şirketlerin piyasada egemenlik kurmalarını önlemek amacıyla anıı - trust kanunlar kabul edilmiştir. Amerika Birleşik Devletlerinde 1890 tarihli Shennan Kanunu, 1914 tarihli Olay ton Kanunu ve daha sonraki diŐer kanunlarla tamamlanmıŐtır. 1956 tarihli İngiliz, 1957 tarihli Alman Kanunları ve Avrupa Ekonomik Topluluğunun 1957 Roma AntlaŐmasının 85. maddesi de anti - trust uygulamanın örnekleri olarak gösterilebilir.

Kartel, ekonomik teşebbüslerin rekabeti sınırlandırmak veya ortadan kaldırmak amacıyla iŐbirliĐi yapmalarıdır. Karteli savunan ekonomistler kartelin yıkıcı bir rekabetin tehdidi altında bulunan ekonomik teşebbüslerin kendilerini savunmak amacıyla oluŐturdukları zorunlu birimler olduğunu ileri s r m Őlerdir. Bunun yanında ki  tellerin merkezi planlama yolundaki bir aŐamayı temsil ettikleri de belirtilmiştir.

Tekel, rakip firmaların nakıŐına ile bir firma haline gelmesi, ya da bunlardan büyüğünün diŐerlerini yutması sonucunu veren bir birleŐme veya kaynaŐmadır.

Tekel, ekonomide rekabet Őartlarını tamamen ortadan kaldırdığı için kapitalist teori tarafından red edilmektedir.

TÜRKİYE'DE KAPİTALİZM

Türkiye'nin kapitalizm sürecine girmesinde 1838 Osmanlı - İngiliz Ticaret SözleŐmesi ilk adımı oluŐunmuŐtur. Bu anlaşma ile İngiltere'ye Osmanlı  lkesi ile ticaret konuŐumuyla ayrıcalıklar tanınmıŐtır. Bu ayrıcalıklardan daha sonra diŐer batı ülkeleri de yararlanmıŐtır (70).

Tanzimat yöneticilerinden Ali PaŐa "mülkiyete hürriyet veriniz" ilkesini savunmuştur. Fuat PaŐa da, iktisadi liberalizmin Osmanlı ülkesinde uygulanması konusunda Ali PaŐa ile aynı fikri paylaŐıyordu. Oysa Mecelle yazar Ahmet Cevdet PaŐa iktisadi liberalizm ilkesini benimsememiŐ daha çok himaye uygulamasından yana olmuştur.

Namık Kemal de serbest ticaret esasının savunucularından birisidir. Tanzimat dönemi fikir adamlarından Ohannes PaŐa'nın da serbest piyasa ekonomisini savunduğu ve himayeciliğe karşı çıktığı anlaŐılmaktadır (71).

---

(70)  avdar, Tevfik. Türkiye'de t beralizm. 1992. s.X,9.

(71) Borat av. K. Türkiye iktisai Tanlı. 19XX. s.16.

1839 Gülhane Hattı İlumavıımmıda "emniyeti can ve mahfuziyeti ırz namus ve mal" gerçekleştirecek amaçlar arasında yer almıştı. 1856 İslahat Fermanında da "emniyeti can ve mal" ile ilgili teminat teyid edilmiş bulundu.

1876 tarihli Kanunu Esası'nın 13. maddesinde Osmanlı (obasının şirket kurmak hürriyetinden söz edilmiştir. Aynı Anayasanın 21. maddesinde herkesin usulen mutasarrıf olduğu mal ve mülkün emniyet altında olduğu açıklanmış ve değer pahası peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda bulunan mülkten inahınım edilemeyeceği belirtilmiştir. 24. maddede de müsaderenin yasaklandığı açıklanmıştır.

1924 Anayasasının 70. maddesinde sözleşme yapına, mülk edinme, şirket konna hürriyetleri Türk vatandaşlarının tabii hakları arasında sayılmıştır. 73. maddede müsaderenin yasaklandığı açıklanmıştır. 74. maddede değer pahası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malının ve mülkünün kam ulaştı ulamayacağı belirtilmiştir. Gene bu Anayasanın 79. maddesinde sözleşmelerin, mülk edinme ve mal kullanmanın ve şirketlerin serbestlik sınırının kanun tarafından çizileceği ifade edilmiştir. 84 ve 85. maddelerde de vergilerin ancak kanunla alınacağı ifade edilmiştir.

1961 Anayasasının 36. maddesinde herkesin mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğu açıklanmış ve bu hakların sınır gösterilmiştir. 40. madde herkesin dilediği alımda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahip olduğunu bu hürriyetlerin ancak kamu yaran amacıyla sınırlanabileceğini, özel teşebbüs kurmanın serbest olduğunu belirtmiştir. 46. madde işçilerin ve işverenlerin sendika kurma hakkı ile ilgilidir. 61. madde de vergi ve diğer mali yükümlerinin kanunla konulacağı ifade edilmiştir. 1961 Anayasasının 129. maddesinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmanın plana bağlı olduğu belirtilmiştir.

1982 Anayasasının mülkiyet ve miras haklarının düzenleyen 35. maddesi sosyal ve ekonomik haklar arasında yer almamış olmakla birlikte 1961 Anayasasının 36. maddesinin ayındır. 48. madde de çalışma, sözleşme ve özel teşebbüs konna hürriyetleri 1961 Anayasasındaki gibi düzenlenmiştir. 166. maddede planhuna ile ilgili düzenleme dikkati çekmektedir. 167. maddede ise 1961 Anayasasında bulunmayan bir hüküm mevcuttur. Bu maddeye göre, "Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır, piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler.

Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat veya clipeı dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kuruluna yetki verilebilir."

1982 Anayasasınının 167. maddesi devlete piyasaların sağlıklı işlemlerini sağlayıcı, tekelleşme ve kartelleşmeyi önleyici tedbirler alma ödevini yüklemiştir. 1961 Anayasasında bulunmayan boylu bir hükmün 1982 Anayasasında yer almış bulunması Türkiye'nin kapitalist uygulama konusunda oldukça önemli bir meşale kat etmiş okluğunun göstergesi sayılabilir.

KAPİTALİZMİN YENİ GÖRÜNÜMÜ

İleri endüstri toplumlarında özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde XX. yüzyılın başlarında kapitalist ekonomi düzeninde önemli bir değişikliğin meydana geldiği göze çarpmaktadır. Bu değişiklik kapitalist ekonomi sisteminde başlıca rolü oynayan anonim şirketlerde kendini göstermiştir (78).

Anonim şirketlerin gelişmesi, hissedarların süratle çoğalmasını sağladığı gibi, hisse senetlerinin gittikçe daha yaygın şekilde işlem görmesi hissedarla şirket arasındaki sürekli psikolojik ilişkiyi de temelinden yarakunuştur. Parasını hisse senedine veya tahvile yatırmak isteyen çoğu zaman bu işi bir investment trust'a bırakmaktadır (79). Hissedarın ortağı olduğu şirket hakkına herhangi bir fikre sahip olmaması bile mümkündür.

XIX. yüzyılda müteşebbis, şirketin sahibi olarak şirketle ilgili bütün sorumlulukları üstlenmiş durumda bulunuyordu. Bu dönemde mülkiyete sahip oku aynı zıvananda yönetimi de üstlenmiş durumda idi. Anonim şirketlerin hızla büyümeleri, pay sahibi olanların sayısının süratle çoğalması ve hissedarların şirketle olan ilgisinin fiilen kesilmiş olması, şirketi yönetenlerin (managers) şirket malları üzerinde hukuki olmamakla birlikte fiili bir hakimiyet kazanmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla modern anonim şirkette mülkiyet ve yönetim yetkisi birbirinden ayrılmış bulunmaktadır, Şirkette hiç payı olmayan veya çok

---

(78) Herle, A.A. and Menus. The Mitderı (orporatiofi and Privaie Prmperty. New York. 1948. s.t.

(79) Flattet. G. La propriete privee dans I. Raf Moderne. 1960. s. 17.

az payı olan yöneticiler, hukuki bakımdan yönelim kurulunun direktifi altında bulunmakta takat uygulamada tamamen serbest şekilde şirketin kaderine hükmetlebilektedirler (KO).

Anonim şirketlerin günden güne güçlenmeleri hukuken olmasa bile iktisadi imlamda anonim şirketin sahibi olan hissedarları etkisiz duruma getirmekle kalmamış, mülkiyet üzerinde tasarruf ve ondan yararlanma yetkilerinin ayrılmasının nedeni olmuştur. Hissedar anonim şirketin karından yararlanmakla birlikte, yönetici (manager) anonim şirket inallarını gerçek mutasarrıfı durumuna gelmiştir. Bu durum ekonomik teşebbüsün "kişisizleşmesi" ve "objektifleşmesi" olarak nitelendirilmiştir. Mülkiyelin büyük anonim şirketlerde "kişisizleşmesi" ve "objektifleşmesinin" iki farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir. Birinci yoruma göre mülkiyelin kişisizleşmesi onun sosyalleşmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla XIX. yüzyıl kapitalizminin ferdiyette niteliğinin bu şekilde ortadan kaybolduğu iddia edilmiştir. İkinci yorum ise anonim şirket yöneticisinin şirketin maliki olmamasının anonim şirket felsefesinde herhangi bir değişmeye sebep olmadığını ve yöneticinin maksimum kar eklemek amacının değişmediğini savunmaktadır. Mülkiyetin yarattığı kontrol yetkisinin anonim şirketi yönetenlerce kullanılması kapitalist teşebbüsün asıl amacının kazanç olması veya kazanmayan teşebbüsün yok olması gerçeğini değiştirmiş değildir. Dolayısıyla kazanç amacının, maksimum kazanç amacının, büyük kapitalist teşebbüste de devamı, yöneticiyi şirketin kârını sürekli olarak çoğaltmaya zorlamaktadır.

Son yıllarda kapitalizmin yeni bir döneme girdiği çehresinin değişmekte olduğu ileri sürülmektedir. Bu değişik aünosferde rekabetin küreselleştiği, tarım toplumunun, gen mühendisliğindeki gelişme dolayısıyla önemini kaybettiği, bilgi toplumuna geçiş sürecinin başladığı üzerinde durulmaktadır.

Yeni dönemde kamu iktisadi teşebbüslerinin riskten kaçma, başarının değerlendirilmemesi, zanun cezalandı olmaması gibi nedenlerle dinamizmini yitirdiği ifade edilerek bünkunun özelleştirilmesi savunulmaktadır.

Yeni kapitalizm döneminde hiyerarşik modele göre teşkilatlanmış büyük teşebbüslerin çökmekte olduğu, küçük ve orta ölçekli iktisadi teşebbüslerin etkinlik kazandığı iddia edilmektedir (Kİ).

---

(80) Berle. A A. and Meatus. G.Cllie Modern <'orph'afiou and Private Property, l'MX. s.7.

(81) Somum, Ck Liberal Çözüm. l*JX7. s.G; MegatreiMıs 2(XX) Naisbitl. J - Aburdene P. Ç'ev : Güven. E. 1991, .271.

Bu arada geliri değil masrafi vergilendirmenin daha doğru olduğu, daha az vergi toplanmasının uygun okluğu, devleti küçültmenin gerektiği üzerinde durulmaktadır (82).

Kapitalizmin bu yeni yaklaşımına göre, Avrupa'daki millileştirme ve devletleştirme girişimleri başarılı olmuştur. Dolayısıyla bundan sonra artık devletleştirme ve millileştirme girişimlerinde bulunulmaması tersine devletleştirilen veya millileştirilen teşebbüslerin yeniden özel girişime devredilmesi doğru sayılmalıdır.

Yeni kapitalizm felsefesine göre kapitalizm tek bir yolu, tek bir seçeneği göstermez. Kapitalizmde daima değişik alternatifler üzerinde durulur. Günümüzde Ren kapitalizmi olarak da isimlendirilen Alman ve Japon kapitalizmini, Amerikan kapitalizminden ayırmak gereklidir.

Alman ve Japon kapitalizmi de ilke olarak pazar ekonomisine, özel teşebbüs, hür teşebbüs, İlkelerine dayanır. Ancak bu modelde teşebbüs içinde, en çok kazananla en az kazananın kazançları arasındaki fark sınırlıdır. Çalışan herkes işletmenin bir pıçası olduğu duygusunu taşır. Çalışanın şirket hiyerarşisi içinde yükselme şansı vardır ve uygulama hiyerarşik yükselmeyi teşvik eder (83).

Avrupa kapitalizminin başka bir özelliği bu kapitalizmde devlet olgusunun önemli bir yere sahip olmasıdır. Bunda Kara Avrupası geleneğinin de önemli rolü vardır.

Buna karşı Amerikan tipi kapitalizm çok kazanmak ve çabuk (84) kazanmak ilkesine öncelik vermektedir. Bu kapitalizmde işletmeye mensup olmak duygusu çok güçlü değildir (85). Bu kapitalizm vergilerin hafifletilmesini, mevzuatın azaltılmasını, devletin küçültülmesini, bireysel başarıya üstünlük tanınmasını savunmaktadır. Kazanç için kazanç esası, Amerikan kapitalizminde etkilidir (86). Bu arada sosyal güvenlik uygulamasının sorumsuzlu-

---

(82) Sorman. G. Liivral Çözüm. 1987. v. 48.49.

(83) Albert. M- Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992. s. 159,161.163.214.

(84) Albert, M. Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992, s.260,262-

(85) Albert, M. Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992, s. 161.

(86) Albert, M. Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992. s.32.33.

ga ve tembelliğe prim verdiği ileri sürülmektedir (87). Bu kapitalizmin aynı zamanda medyalarmış bir özelliği olduğu yani medya kapitalizmi olarak nitelendirilebileceği de söylenebilir (X8). Amerika kapitalizminde en iyiyi, en yetenekliyi, en fazla ücret ödeyerek istihdam etme amacı da benimsenmektedir. Bu nedenle teşebbüste hiyerarşik yükselme o kadar önem taşımaz (89). Amerikan kapitalizminin başka bir ayırıcı özelliği devlet olgusu ile ilgilidir. Feodal geçmişi olmayım Amerika Birleşik Devletleri'nde Avrupa'da görülen tipte bir devlet geleneği olmamıştır. Dolayısıyla devletin ekonomik hayattaki fonksiyonu Avrupa'ya kıyasla çok sınırlıdır.

M. Albert "Kapitalizme Karşı Kapitalizm" isimli eserinde kapitalizmin üç ayrı dönemden geçtiğini belirtmektedir. M. Albert'e göre, 1791 yılında başlayan dönem devlete karşı kapitalizm olarak isimlendirilebilir. 1891 yılından sonra devlet denetiminde kapitalizm dönemi başlamıştır. 1991 yılında başlayan yem dönemi ise M. Al ben devletin yerine kapitalizm dönemi olarak nitelendirmektedir (90).

KAPİTALİZMİN GELECEĞİ

Kapitalizmin geleceği ile ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüş ve değişik değerlendirmeler yapılmıştır.

Çağdaş bir yazar olan Hale, kapitalizmin İnsanlığı altın bir çağa doğru götürdüğünü ileri sürmektedir. Ona göre 2014 yılından önce dünya çapında ekonomik bütünleşme kapitalizm tarafından gerçekleştirilecektir. İktisadi liberalizmin üçüncü dünya ülkelerine yayılması kapitalizmin yeni altın çağını müjdelemektedir (91).

---

(87) Albert, M-Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992. s. 15.

(88) Albert. M-Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992. s. 115.

(89) Albert. M.Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992. s. i 96

(90) Albert, M.Kapitalizme Karşı Kapitalizm. 1992. s.336.339.

(91) Hale, D. The Coming Golden Age of Capitalism. The Wall Street Journal, N1 İverimber i 1, 1991.

Buna karşı klasik kapitalist yazarlar kapitalizmin geleceği konusunda çok fazla iyimser okumun işi ardr. Kapitalist doktrinin kurucusu sayılan Adam Smith kapitalizmin sonunda derin ve uzun süreli bir çöküşle karşılaşacağını ileri sürmüştür (92).

John Stuart Mili, kapitalizmin yarattığı birikim sona erdikten sonra sosyalizm için elverişli bir atmosferin oluşacağını öngörmüştür (93).

Marksist teoriye göre, kapitalizmde birikimin yarattığı iç çelişkiler giderek derinleşerek bunalımlara neden olacak, kapitalizm yerini kendisinden daha üstün bir toplum biçimi olan sosyalizme bırakacaktır.

Schumpeter, gelecekte yatırımların kapsamlı bir sosyalizasyonun sözü konusu olacağını ifade etmiştir (94). Keynes'de istikbalde yatırımların kapsamlı bir sosyalizasyonun görüleceği fikrini savunmuştur (95).

Çağdaş bir yazar olan F. I. Fukuyama, bilgi çağının ve endüstri sonrası toplumun günümüzde artık bir gerçeklik okluğunu, hizmet sektörünün büyük önem kazandığını ifade etmektedir. (Jette Fukuyama'nın kanısına göre kapitalist sistemde merkezi planlama ve kararların merkezden verilmesi giderek önemini yitirmektedir. Teknolojik gelişme de büyük teşebbüslerin önemini azalmasına neden olmaktadır (96). Fukuyama'nın kanısına göre insanın en büyük isteği toplum tarafından kabul edilmek, tanınmaktır. İnsan ruhunun bu çok önemli ve derin isteği ancak kapitalist toplumda gerçekleşebilir (97).

Kapitalizm konusunda kapsamlı incelemeler yapmış olan Heilbroner bilimde kehanetin yanlışlığını göz önünde bulundurarak sistemin geleceği konusunda tahminde bulunmanın imkansız olduğunu açıklarken (98) kanımıza göre gerçeğe en yakın görüşü ifade etmiştir.

---

(92) Heilbroner, Robert L. The Nature and Logic of Capitalism. 1985, s. 143.

(93) Heilbroner, Robert L. The Nature and Logic of Capitalism. 1985, s. 143.

(94) Schumpeter, J. Capitalism. Socialism and Democracy. 1946, chapter 12.1 3.

(95) Keynes, J. M., General Theory of Employment, Interest and Money. 1936. s. 3 78.

(96) Fukuyama, F. Capitalism and Democracy. Dialogue. No. 2. 1993. s.3.

(97) Fukuyama, F. Capitalism and Democracy. Dialogue. No. 2. 1993. s.4,6,7.

(98) Heilbroner, Robert L. The Nature and Logic of Capitalism. 1985, s.199.

SONUÇ

Kapitalizm siyasi olmaktan çok iktisadi bir ideoloji okunuk iki yüz ydı aşan bir süredenberi etkisini sürdürmektedir. Kapitalizmin siyasi olmaktan çok iktisadi bir ideoloji olması onun hem halk iradesine dayanım çoğulcu demokratik toplamlarda hem de Güney Afrika Cumhuriyeti gibi demokratik olmayan toplumlunla uygulımmasına imkan hazırlamıştır.

Temelde esnek ve pragmatik nitelik taşıyım kapitalizm kendi varlığını tehdit eden tehlikeleri şimdiye kadar yenmeyi başarmıştır. 192*) - 1930 Ekonomik Bunalımı kapitalizmin karşılaştığı en büyük tehlike olmuştur. Ancak gene bir kapitalist İktisatçı olan Keynes'in önerdiği malı politika tedbirleri sayesinde kapitalizm karşılaştığı büyük bunalımdan kurtulmuştur. Kapitalist uygulamada 1970'li yıllarda devlet müdahalesini en aza indiren, Keynes'in fikirlerini red eden, Milton Friedman'ın yaklaşımı etkin olmuştur. Günümüzde ise ekonomik durgunluktan kurtulmak için yeniden Keynes'e dönmenin uygun olup olmayacağı tartışısı Un ak tadır.

Kapitalizm, Rusya'da mark sisi sistemin yıkılmasından sonra günümüzde alternatifi olmayım bir ideoloji konumuna gelmiştir. Alternatifi olmayan bir ideoloji konumuna gelmiş olması kapitalizmin insanlığa karşı olan sorumluluğunu daha da belirgin hale getirmektedir.

Günümüzde kapitalizmin sosyal adalet uygulaması karşısındaki durumu tartışılmaktadır. Sosyal adaletçi uygulamaların yeteneksizliğe ve tembelliğe prim verdiği ve toplumsal gelişmeyi engelleyici sonuçlar yarattığı Hay ek ve Milton Friedman gibi yazarlar tarafından belirtilmiştir.

Sosyal adalet anlayışı XIX. yüzyılın sonlarından itibaren savunulmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra sosyal adalet görüşü ve sosyal güvenlik tedbirleri kişiye sosyal ve ekonomik güvenceler sağlayım ve siyasi demokrasiyi güçlendiren bir sistem niteliğini kazanmıştır.

İnsanlığın uygarlık ve çağdaşlık yolundaki hayatında nasıl siyasi demokrasi en doğru çözümü içeren bir aşama olmuşsa, sosyal adalet anlayışı da siyasal demokrasinin güvencesi olarak saygın bir yere ve değere sahip bulunmaktadır.

Kapitalist teorinin büyük yorumcuları olan J.S. Mili, Keynes ve Schumpeter'in sosyal adaletçi uygulunaya karşı olmadıklarının da hatırdım çıkarılmaması gerekir.

Kapitalizm, uzun süren uygulanma sürecinde karşılaştığı sorunları pragmatik ve esnek bir ideoloji olarak çözmekte başarılı olmuştur, tkiyüz yıllık deneyim birikimine sahip bulunan kapitalizmin bundan sonra da karşı İliştığı sorunlara yeni çözümler arayışı içinde olacağını söylemekte herhangi bir yanlışlık yoktur.

BİBLİYOGRAFYA

- Albert, M. Kapitalizme Karşı Kapitalizm, 1992
- Aron, R. Main Currens in Sociological Thought, Vol 2. 1967.
- Berle, A.A. - Means, G.C. The Modern Corporation and Privale Property, 1948.
- Boratav, K. Türkiye'de Devletçilik, 1974.
- Boratav, K. Türkiye İktisat Tarihi, 1988.
- Ceyhun, D. Ah £>u Biz Kara Bıyıklı Türkler, 1988.
- Coker, F.W. Recent Political Thought, 1962.
- Çağatay, T. Kapitalist İctimai Nizam ve Bugünkü Durumu. 1958.
- Çavdar, T. Türkiye'de Liberalizm, 1992.
- Çelebican, G. İktisadi Düzenler (teksir), 1977.
- Deniş, H. Ekonomik Doktrinler Tarihi. Cilt I, İL çev : Tokatlı. O. 1973, 1974.
- Duguit, L. Les transformations generales du droit prive 1912.
- Engcls, F. Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni çev : Somer, K. 1967.
- Flattet, G. La proprîete privee d;ms L'Etat Modeme, 1960.
- Friedman, M. Kapitalizm ve Özgürlük, 1988.
- Fukuyama, F. (kapitalisin and Democracy, Dialogue, No. 2, 1993.
- Hale, D. The Corning (Solden Age of Capitalism, The Wall Street Journal, November 11, 1991.
- Heilbroner, R.L. The Nature and Logic of Capitalism, 1985.
- Hiç, M. Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye, 1970.
- Ivens, M - Danstan, R. The Case lor Capitalism, 1967.

- Kazgan, G. İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 1969.
- Keynes, J.M. General Theory of Employment, inlenesi and Money, 1936.
- Lajugie, J. Lcs syst&nes economiques, 1966.
- Marx, K. Kapital, Çev : Selik, M. Cilt I, Kitap 5, 1967.
- Neisbitt, J - Aburdene, P. Megatrends 2(KM), çev : Güven, E. 1991.
- Özgür, Ö. Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi, 1972.
- Rodinson, M. İslamiyet ve Kapitalizm, çev : Suda, O. 1969.
- Romano, R. - Leiman, M. Views on Capitalism, 1971.
- Schumpeter, J. Capitalism, Socialism and Democracy, 1946.
- SimpMHİ and Stone Law and Society, Book I, Btxık II, Book III, 1948, 1949.
- Sın it h, A. Ulusların Zenginliği, çev : Yunus, A. - Bakırcı. M. 1985.
- Sorman, G. Liberal Çözüm, 1987.
- Spencer, H. Man versus t he State, 195(1.
- Ülgener, Sabri, F. İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri, 1951.
- Viner, F Mercantillst Thought, International Encyelopeadia of the Social Sciences, Vol 4, 1968.
- Weber, M. The Protestan! Ethic and the Spiril of Capitalism, translated by Parsons, T. 1958.
- Yayla, A. Liberalizm, 1992.